

Kiss Anita

∴ Újvidéki Egyetem, BTK, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék
∴ kissanita91@gmail.com

TRÁGÁR KIFEJEZÉSEK A TANYASZÍNHÁZ 2013-AS ÉS 2014-ES ELŐADÁSAIBAN

*Indecent Language in the Plays of Tanyaszínház
in 2013/2014*

*Skaredni izrazi u predstavama Salaškog pozorišta (Tanyaszínház)
iz 2013. i 2014. godine*

Az utóbbi két évben a Tanyaszínház előadásai – az *Ilja próféta* 2013-ban és a *Pajzán históriák* 2014-ben – nagy ellenszenvet, felháborodást váltottak ki nyelvezetükkel. A szerző elméleti megalapozottsággal vizsgálja a trágár és obszcén kifejezések meglétét nemcsak a nyelvhasználatban, hanem a nyilvánosság előtti és a színpadi használatban is. A tanulmány kitér a két rendező, Nagypál Gábor és Lénárd Róbert, valamint az előadásokban szereplő színészek egyéni véleményére is a téma, a trágárság és a negatív visszajelzések kapcsán. Ezenfelül online kérdőíves kutatás segítségével felméri a vajdasági közönség felháborodásának okait, majd ezt leszűrve megoldást kínál a színházi alkotók és a nézők részvételével közönségtalálkozók létrehozására.

Kulcsszavak: Tanyaszínház, *Ilja próféta*, *Pajzán históriák*, obszcén és trágár nyelvezet, Nagypál Gábor, Lénárd Róbert, humor, indokoltság a színpadon, gondolkodtatás, arányosság, hatáskeltés, köznyelv, felháborodás

BEVEZETŐ

Egy lány már kiskorától kezdve azt hallja a szüleitől, nagyszüleitől, hogy „egy lány nem beszél így”. Általában ugyanazok a szülők a fiúgyerekeknek elnézik a trágár beszédet.

Hozzáértők vizsgálták, hogy az emberek főleg akkor használnak durva szavakat, kifejezéseket, amikor valamilyen frusztráció, kellemetlenség éri őket. Egyre többször lehet azonban találkozni a trágársággal, amikor nincs szó frusztrációról. Egyszerűen csak megszokásból vagy népszerűségből használják a vulgáris, trágár kifejezéseket (BOHÁCS 2003).

Több tucat előadást megnéztem az elmúlt években a vajdasági kőszínházakban és a Tanyaszínházban is. Az utóbbi két év Tanyaszínház-előadása – 2013-ban Tadeusz Słobodzianek *Ilja próféta*¹ című előadása és 2014-ben Burány Béla *Mé piros a gólya csőre?* című obszcén vajdasági népmeseegyütteményéből összeállított *Pajzán históriák*² című darab – igen megbotránkozttatta a vajdasági közönséget. Az ok a darabok trágársága, obszcenitása, vulgaritása volt.

Miért nem tűri az ember a nagy nyilvánosság előtt a trágárságot, amikor ő maga is használja a mindennapi életben? Mindenki káromkodik. Ki így, ki úgy: nem volt még ember, akinek ne csúszott volna ki a száján valamilyen formában egy-egy ilyen kifejezés. Akkor mégis miben más ezeket a szavakat, kifejezéseket tömeg előtt kimondani? Miért háborodik és áll fel előadás közben a néző, és hagyja el az előadást, amikor a harmadik trágár szót hallja a színész szájából? Egyáltalán milyen helyzet, szituáció kell ahhoz, hogy ezeknek a szavaknak indokolt legyen a használatuk a színpadon? Melyek azok a nyelvi kifejezések, amelyek felháborítóak egy-egy előadásban, és melyek azok, amelyek inkább csak viccesek, és még jól is szórakozunk rajtuk? Melyik korosztálynál tabu a nyelvi trágárság?

Ilyen és ehhez hasonló kérdésekre kerestem a választ. Vizsgálatom során igyekszem körüljárni az *Ilja próféta* rendezőjének, Nagypál Gábornak és a *Pajzán históriák* rendezőjének, Lénárd Róbertnek a véleményét a színpadi trágársággal kapcsolatban, a darabok nyelvezetét, rendezői koncepcióját és kettejük megítélését a darabokat ért hatások tükrében. A két előadásban szereplő színészek hozzáállását is prezentálom, amit a hozzájuk intézett kérdésekből szűrtem le. Majd a közönség körében elvégzett online kérdőíves felmérés eredményeit mutatom be, melyben felvázolom a kérdéskör társadalmi megítélését, attitűdjeit.

A kérdőíves felmérésnél a trágár szavak típusba sorolását Dede Éva felosztása alapján végeztem el (DEDE 2008).

a) A szótárakban a durva, trágár minősítésű szavakról és kifejezésekről közmegállapodás van, így a műsorokban, nyilvánosság előtt, adásokban kisípolással jelzik ezeket. Ezt természetesen nem tartják mindig be (manapság pl. a szar, a kurva szavak durvasága kopik). Másrészt néhány szó esetében annyira hozzászoktunk, hogy már nincs értelme kisípolni (ilyen pl. a hülye szó).

b) A durvaság idegen vagy teljesen más szóval való helyettesítése enyhítés, valamint a körülírás: pl. a fuck szót nem érezzük annyira trágárnak, mint a baszd meg-et. Enyhítés: a fasz helyett a füttyi.

¹ Nagypál Gábor rendezésében az *Ilja próféta* a Tanyaszínház előadásában megtekinthető a következő címen: <http://www.youtube.com/watch?v=msFjHjWild4>

² Lénárd Róbert rendezésében a *Pajzán históriák* a Tanyaszínház előadásában megtekinthető a következő címen: http://www.youtube.com/watch?v=yGc2m_aOfwA

c) Az utalások, azaz amikor a szellemesség a sértést jól-rosszul fedi: mi lehet a sértések-viccelődések tárgya? Pl. az áldozat külseje, viselkedése, tulajdonságai, szokásai.

Kiss Csaba a színpadi trágárságról írt munkájában (KISS 2006) megfogalmazza, hogy melyek azok a trágár nyelvi jelenségek, amelyek előfordulnak vagy előfordulhatnak a színpadon.

- a) Indulati vagy emocionális trágárság váratlan dolog miatt, akár fájdalomból, elkeseredésből vagy meglepődésből.
- b) A szokásbeli vagy szociotrágárság, amikor ezek a kifejezések egy ember nyelvezetének természetes, öntudatlan és jellemző részei.
- c) A tényleges trágárság: ez a szavaknak a valódi jelentésük szerinti használatát jelenti. Nevén nevezi, nem stilizál, konkrét és kendőzetlen. Talán ez dühíti legjobban a nézőket.
- d) Költői trágárság vagy trágár költőiség. Röpködnek a vulgáris szavak, minden mondatra jut egy baszás, egy gecí, de sem a jelentés, sem a figurák nem reálisak.
- e) Átvitt értelmű vagy képzeletbeli trágárság. Ez áltrágárság. A nyelvből indul, de a képzeletben válik obszcénná. Kettős értelmű szavakról van szó, amelyek csak abban a kontextusban és csak a néző fejében állnak össze obszcenitássá.

Ha a nyelvi durvaság humorba van csomagolva, akkor a durvaság nyílt és rejtett formái megjelenhetnek a nyilvánosság előtt bizonyos játékszabályokkal: egy ilyen szabály a körülírás, az enyhítés. Másrészt a bocsánatkérés aktusát kell szem előtt tartani. Lehetőleg rögtön a kimondás után, illetőleg még a kimondás előtt, annak érdekében, hogy elejét vegyék az áldozat tiltakozásának és az előre elképzelt reagálásnak (DEDE 2008). Ilyen aktus jelenik meg a 2014-es Tanyaszínház előadásában: a *Pajzán históriák*ban az egyik szereplő előre felsorolja az összes trágár kifejezést, ami el fog hangozni az előadásban, majd figyelmezteti a nézőket, hogy akinek sérti a fülét mindez, az távozzon.

A nyilvánosság korlátozza a durva szavak használatát a nyelvi illetan le nem írt szabályai szerint. Nagy a különbség viszont abban, hogy ki mit visel el, kinek mi a bántó. A nyilvánosság előtti nyelvi agresszió általában a szemtanúk rosszallásával találkozik. Viszont nagyon sok műsor azt bizonyítja, hogy éppen a nyelvi durvaság a siker záloga (pl. a Fábry-showban). Itt a nyilvánosságnak csak kissé van korlátozó szerepe (DEDE 2008).

A Tanyaszínház esetében viszont ez a korlátozás már nagyobb. A Fábry-show esetében a műsorvezetőnek remek alkalma nyílik arra, hogy minden műsorban kiélje a vágyait. A néző a műsorvezető cinkosává válik, s így jut ugyanezekhez az örömhöz. A kulcs az, hogy ez a műsor a tévében megy. Tehát otthon a tévé előtt, egyedül vagy szűk családi körben bátrabban kinyilváníthatja a néző azt,

hogy valójában mit gondol. A színház esetében a nézők közvetlen kapcsolatba kerülnek a színészekkel és egymással is. A nagyobb publikum előtt pedig általában kényelmetlen felvállalni a valódi gondolkodásunkat, hiszen az kiközösítéshez is vezethet. Így ebben az esetben a prüdség nagyobb teret nyer magának.

1. AZ *ILJA PRÓFÉTA* NYELVEZETE

Az *Ilja próféta* nyelvezete igen szabados. A darab tükröt tart elénk, hiszen a tipikus mindennapi életben használt trágár kifejezések tömkelege szerepel a műben. A vajdasági körút ilyenformán némi kockázatot rejtett magában: a nézők egy része felháborodott, de végignézte, de volt olyan is, aki elhagyta az előadást. A nézők többsége ennek ellenére jól fogadta a színdarabot.

Nagypál Gábort, a darab rendezőjét kérdeztem a mű nyelvezetéről. Elmondása szerint a színpadi változat szinte betűhíven követi a szöveget. Gyarmati Kata dramaturggal gyakorlatilag csak az előadás ritmusát, tempóját és játékidéjét befolyásoló húzásokkal, illetve jelenetátszerkesztésekkel vagy -összevonásokkal éltek. Egy visszatérő szót változtattak. Az eredetiben a szerző a „choróba” szót használja (jel.: nyavalya, örülség, kór), Pászt Patrícia fordításában „a francba” szerepel. Tény, hogy „a picsába” kifejezés erősebb. Az ok, amiért ezt választották, hogy az általunk ismert köznyelvben lényegesen reprezentáltabb és kevésbé finomkodó ez a szó. Nagypál Gábornak a darab nyelvezete nem volt perdöntő tényező. Ugyanakkor szerinte a darabválasztás kulcsfontosságú, mind az elérni kívánt hatás, mind a célközönség szempontjából. A nézői reakciókat nem csak a nyelvezettől várta. Úgy gondolja, hogy magát a szöveget az előadástól külön kezelni – főleg a Tanyaszínház esetében – csakis téves konklúziókhoz vezethet. A Kiss Csaba szerinti felosztás alapján (KISS 2006) az *Ilja próféta* trágársága leginkább a szociotrágárságot fedi, illetve esetenként a költői trágárságot. A szerző nagyon következetesen használ bizonyos szavakat karakterteremtő/jellemző szándékkal, illetve a szövegtest tagolását, ritmusát befolyásoló, alakító tényezőként. Az *Ilja prófétában* használt káromkodásoknál nehezen találhatunk pontosabban használt, mondanivalóval telítettebb káromkodásokat. Konkrét dramaturgiai céljuk van. Az, hogy önmagukat hithű katolikusoknak nevező emberek szájából egyfolytában kibukik „a picsába” frázis, ironikus és sokatmondó. Már az első jelenetben kiderül ebből, kik ezek az emberek.

A rendező a legkevésbé sem gondolja trágárnak vagy vulgárisnak az általa rendezett darabot. Szerinte az *Ilja próféta* egy mitikus tanmese, egy kálváriatörténet a lehetséges megváltásról. Így nyilatkozott erről: „A nyelvezetén a vulgáritást mint negatívumot számon kéni olyan, mintha állatkínzónak minősítenénk a mesebeli legkisebb királyfit, mert brutálisan levágja a sárkány összes fejét, ahelyett, hogy kíméletesen, az állatvédelmi törvényeket betartva végezne vele. [...] Az *Ilja próféta* nyelvezete adott, legfeljebb a szerzőt lehetne erről

kérdezni. Én egy érvényes történetet szerettem volna elmesélni egy közegről, egy látásmódról és létezési formáról a befogadó közegnek, amely gyökereiben, félelmeiben, beszűkült látásmódjában nagyon is hasonlít a felmutatott képhez. [...] Ha újrarendezném, valószínűleg eszközölnék változtatásokat, de az előadás alapkarakterét most is érvényesnek érzem.”

A trágár kifejezések típusai az *Ilja prófétában*:

A szótárakban durva, trágár minősítésű szavak és kifejezések: „izzó fenyő-tobozt dug a seggedbe”, „faszom az aratásba”, „a seggembül?”, „kurva anyját”, „baszki”, „szart se ér”, „mindig följobb szart, mint ahol a segge vót”.

A durvaság idegen vagy teljesen más szóval való helyettesítése enyhítés, valamint a körülírás: „a francba”, „redves bánat”.

Az utalások, azaz amikor a szellemesség a sértést jól vagy rosszul fedi, sértések/viccelődések tárgyai lehetnek, pl. az áldozat külseje, viselkedése, tulajdonságai, szokásai: „baromra hallgattatok”, „te fereg”, „pucér néember”, „aszonták a te ravasz tyúkjaid”. A vallással kapcsolatos trágárságok: „hogy a pópák is igranak és toszanak”, „Ó, Szűzanyám!”

2. A PAJZÁN HISTÓRIÁK NYELVEZETE

A trágár kifejezések típusai a *Pajzán históriákban*:

A szótárakban durva, trágár minősítésű szavak és kifejezések: „kétpöcsű János”, „nyaljátok meg a tökömet”, „bumm bazmeg”, „apád töke lobogó, verd a buzit, ohohó”, „péder”, „hugyoztam”, „hova dugja a kis pecsit”, „kurva anyádat”.

A durvaság idegen vagy teljesen más szóval való helyettesítése enyhítés, valamint a körülírás: „fütykös”, „hersinteni”, „hetymetyütyürü”, „taszajtani”, „hentergés”, „lülüs”, „fütykös”.

Az utalások, azaz amikor a szellemesség a sértést jól vagy rosszul fedi, sértések/viccelődések tárgyai lehetnek, pl. az áldozat külseje, viselkedése, tulajdonságai, szokásai: „büdös kölke”, „van nekem egy bivalybőrű anyósom”, „nincs egyebem a semminél, felesígem nagy seggíné”.

A vallással kapcsolatos trágárságok: „azanyádúristenit”, „tanulja meg az istenit...”, „az istenit neki!”.

Lénárd Róbert, a darab rendezője a szöveg trágárságát finomította. Számára a nyelvi gazdagságban több volt az, hogy „meg akarlak én tégedet hersinteni”, mint az, hogy „hát én téged megbasználak”. A *Pajzán históriáknak* a témája a szexuális kontaktusok sokszínűsége és elfojtása. Lénárd Róbert szerint igen nehéz lett volna szexmentesre és verbálisan még ennél is finomabban megrendezni a darabot. Egy egyszerű példát hozott fel: „Mit kérdezne az ördög a ház asszonyától? Nem akarna-é vélem közösülni? Valóban, ha egy francia burzsoá arisztokrata család sarja érkezne meg a színpadra, mondhatna ilyeneket...” Márpedig ez a darab a vajdasági falvak lakóiról szól. A rendező nem tagadta,

hogy a nyelvezet finomításában az előző évi botrány is közrejátszott, de kiemelte, hogy semmiképpen sem megalkuvásból döntött emellett. Szerinte a *Pajzán históriák* ugyanolyan erős társadalomkritikai mondanivalóval rendelkezik úgy is, hogy a fasz helyett a мүrcүс szót használjuk (míg „a picsába” frázis fontos leíró funkcióval rendelkezik az *Ilja prófétában*). Másrészt nyelvi gazdagságra törekedett a rendező: „...mert a vajdasági nép, amely ezeket a meséket kitermelte, ilyen fene pallérozott. Őszintén azt gondolom, hogy a »hersinteni« ígét vissza kellene hozni a köztudatba. Már csak azért is, mert a baszás durvasága helyett az r és az s hangok találkozásából valami hihetetlenül perverz sülni ki. Sejteti az aktus szaftosságát. Kicsit mást jelent, mint a baszás, a közösülés, a szex vagy a kúrás.”

A *Pajzán históriákban* a szociotrágárság van jelen, hiszen nélkülözhetetlen kelléke egy tájegység népének jellemzésében. Ezek a mi szavaink. És még csak nem is a legdurvábbak. Tényleges trágárság is jelen van, mert másképp nehéz vagy játékoságba vesző volna egy olyan információ közlése, mint hogy „odaadom a nyulat egy hetymetyütyüürűért”.

A darab tehát indőnként ugyan vulgáris, trágárnak viszont nem nevezhető. A darabot nem is illették ezzel a jelzővel. Talán éppen azért, mert mindenki a fasz és a pina szavakat várta, ennél pedig egy sokkalta izgalmasabb nyelvi réteg feltárását kapta.

Lénárd Róbert többek között arra törekedett, hogy kibontsa ennek a nagyon bonyolult és sokszínű szociális közegnek a nyelvét, a szexuális diskurzusát. A darab végén a felakasztott fiú monológjában „a мүrcүс az enyém” mondat valami kedves, intim viszonyt feltételez a beszélő és a nemi szerve között. „A faszom az enyém” egy sovíniszta, sztereotip férfi szájából bukhatna elő, míg a „mүrcүс” szó bensőségebb kapcsolatot feltételez. A rendező szerint sokkal megfelelőbb szó, mint a „fasz”.

A darab szövegében szinte végig – a Dede Éva szerinti felosztás b) alatt leírt – nyelvi vicceket játszanak: „Mit csinálsz te ott? – Kenceficélek!” „Most akkó taszajtasz vagy a gyerekkē beszégetsz?” A darab rendezője úgy véli, hogy az idegen szavak behelyettesítése valóban enyhítő megoldás, erre Mark Ravenhill modern klasszikusát, a *Shopping and fucking* című drámáját hozta fel példának: magyar nyelvterületen épp ezért még mindig nem merték magyar címfordítással bevállalni (Varró Dániel ihletett tolmácsolásában: *Baszok-veszek*), bár az eredeti angol címen már játszották a darabot. A *Pajzán históriák* nem alkalmazhatta ezt, egy esetet kivéve, ahol viszont szintén társadalmi vetülete van a „jebanjje” szónak – az, hogy a szó használója egyértelműen szerb, fontos eleme a jelenetnek.

Dede Éva utalásszerű kategóriájára (DEDE 2008) példa lehet a „mélyszegény” szó használata, amelyet ironikusan a politikai közbeszédből vett át a rendező, és amely e kontextusban egyértelműen cigányt jelent.

Nyelvileg még egy érdekessége volt a darabnak: előfordult, hogy az előadásban valaki majdnem kimondott egy trágár kifejezést, majd kijavította önmagát: „Hogy ezeknek a szobroknak mekkora fa... csamangója van, má no!” Ezt a humort jól fogadták, pedig ahogyan a rendező is elmondta, valamelyest reflexiónak, fricskának is szánta az *Ilja próféta* akadékoskodóinak. A színész, amikor elszólja magát, minden esetben bocsánatért esdeklően néz a becses publikumra. A közönségnél, ha valami is kiütötte a biztosítékot, az valószínűleg épp a társadalomkritika iróniája volt, és nem maga a kifejezés használata.

A *Pajzán históriák* rendezői koncepciója volt az eredeti népdalok használata. A rendező megrendíthetetlenül biztos volt abban, hogy autentikus vajdasági magyar népzenet kell hallania a Tanyaszínház közönségének ahhoz, hogy a darab visszaadja azt a zamatot, amit Burány Béla *Mé piros a gólya csőre?* című népmese gyűjteményének lapjai tartalmaznak. A zenei munkatárs Mészáros Gábor és Virág György voltak. Mindketten színészek, ám hosszú éveken keresztül az adai Vadvirág Hagyományápoló Kör tagjai voltak. A néptánc- és népzenei tudásuk innen ered. Mivel maga a darab is Burány Béla gyűjtéséből való, ezért a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet munkatársától, Juhász Gyulától kikérték a szintén Burány Béla által gyűjtött 1979-es törökfalusi népdalgyűjtést, amely a *Mé piros a gólya csőrével* azonos tematikájú obszcén és pajzán szövegű népdalokat tartalmaz.

3. A SZÍNÉSZEK VÉLEMÉNYE A TRÁGÁRSÁGRÓL

Az *Ilja prófétában* és a *Pajzán históriákban* 29 színész vett részt. Ebből 14-en válaszoltak a kérdéseimre. A nemek eloszlása arányos volt: 7 nő és 7 férfi. A 14 színészből 4-en a Zentai Magyar Kamaraszínház társulatának tagjai, ketten az Újvidéki Színházban dolgoznak, 4-en az Újvidéki Egyetem Színművészeti Akadémiájának hallgatói, 3-an középiskolások voltak, valamint egy szabadúszó színész volt a válaszadók között. A koruk 16 és 30 év közöttire tehető.

A 14 ember közül 9-en naponta káromkodnak, a mindennapjaikat képezi ez a jelenség. Öten viszont csak váratlan dolog miatt, ha fájdalomból, elkeseredésből vagy meglepődésből, hirtelen jött felháborodásból kiszalad a szájukon. Ilyen alkalmakkor 93%-uk (azaz 13-an) valódi trágár szavakat használnak.

Az okok, amiért ezeket a szavakat használják, a következők: ha valaki fájdalmat okoz a másiknak (pl. valakit véletlenül megegetnek cigarettával) vagy önmagának (pl. megsüti a kezét); sztorimeselés közben (ez ritkán fordul elő); ha mérges, ideges, izgatott, meglepődött, stresszes, csalódott, felháborodott vagy hirtelen megijed valamitől (váratlan dolog éri); a jókedv érzékeltetésére; a dolog nagyságának érzékeltetésére; különösebb ok nélkül, szinte állandóan; ritkán töltelékszóként.

A 14 színészből 13 az indokoltságot tartja a legfőbb mércének a színpadi trágárság esetében: indokolatlanul nem szabad, nem kellene használni, de arra is kitértek, hogy ez nem csak a trágárságra érvényes, hanem magára a színpadi létre. Ugyanakkor az indokoltság mögött szándéknak is kell lennie, mert ha nincs, akkor öncélúvá és zavaróvá válik. Lényegében nem arról kell vitát nyitni, hogy egy szó önmagában milyen: trágár, durva vagy sem, hanem, hogy az adott környezetben, előadásban, hogyan funkcionál. Az indokoltságot még egy dologgal magyarázták: akkor lehet indokolt, ha elhisszük, hogy a darab szereplői tényleg képtelenek másként megszólalni.

A 14 színész indokoltnak tartotta az *Ilja prófétában* és a *Pajzán históriákban* is a káromkodást. Az egyik színész kiemelte, hogy az *Ilja prófétánál* bizonyos szinten helyzetkomikumokat szül a trágárság, ugyanis azok a karakterek káromkodnak a legtöbbet, akik a megváltásért küzdenek, tehát hisznek a próféta újjászületésében. A *Pajzán históriákban* pedig Burány Béla *Mé piros a gólya csőre?* című népmeseegyüjteményének világát jelenítik meg, ami alapján az előadás készült. A színészek szerint fontos hangsúly van a népmesén. Azon, hogy a néptől, tőlünk származik.

Az *Ilja próféta* esetében két színészt egyáltalán nem zavart, inkább élvezte, hogy káromkodhatott a színpadon, négy színészt nem zavart a trágárság, 3-nak egyáltalán nem kellett trágárul beszélnie, öten pedig nem válaszoltak a kérdésre (mivel nem szerepeltek az előadásban). A véleményük ezekről a szavakról pedig a következők voltak: mindennapi szavak, amelyeket az emberek használnak, és amelyekre nem kapjuk fel a fejünket, továbbá indokolt, szükséges, karaktermeghatározó szerepük volt. A színészek többségben egyetértettek abban, hogy a közönség ennek a nyelvezetnek nem kifejezetten örült. Szerintük a rendezői szándék nem mindig jutott el a közönségig. Egyrészt tabuként élték meg, másrészt úgy reagált a nézőközönség, ahogy elvárható azoktól, akik évente egy színházi előadást látnak, és ezért – vagy ennek ellenére is – van egy erősen idealizált és maradi kép a fejükben a színház intézményéről. Minél több színházi élményben van valakinek része, annál jobban megérti, hogy rengeteg kifejezési formával és móddal élhetnek az alkotók.

A *Pajzán históriákban* legtöbb volt az átvitt értelmű vagy képzeletbeli trágárság. Ez áltrágárság. A nyelvből indul, de a képzeletben válik obszcénná. Olyan ártatlan kifejezésekről, kétértelmű szavakról van szó, amelyek csak abban a kontextusban és csak a néző fejében állnak össze obszcenitássá. Ezenfelül pedig a durvaság teljesen más szóval való helyettesítése, az enyhítés volt a jellemző a darabra. A valódi trágárságok csak a népdalokban hangzottak el. A rendező által átírt trágár kifejezések a színészek szerint teljesen elfogadhatók, szellemes, érzékeny fülűeknek is befogadható jellegűek, manapság ritkán használatos szavak, amik színesíthetik a szókincset is. Olyanok, amelyek szerintük

egyáltalán nem számítottak trágárnak. A közönségnek inkább magával a témaválasztással volt gondja. Őt színészt nem zavarta, inkább élvezte, hogy ezeket a kifejezéseket használhatja a színpadon, kettejüket nem zavarta, és egy színészt nagyon zavart, hogy ki kell ejtenie ezeket a szavakat. Őten nem válaszoltak a kérdésekre. A témaválasztás azért lehet problematikus, mert ahogyan Burány Béla is megfogalmazta könyvének előszavában: a könyv a társadalmunk (pontosabban épp a mi tájunk) nemi életét tárgyalja. Az obszcén kifejezések nélkül félszeggé, alakoskodóvá váltak volna a mesék is, „mint maga a kigyomlálásukat igénylő gondolkodás” (BURÁNY 2007: 15–16).

4. KÉRDŐÍVES KUTATÁS AZ ELŐADÁSOK NYELVEZETÉRŐL A KÖZÖNSÉG KÖRÉBEN

4.1. AZ ANYAGGYŰJTÉSÉRŐL ÉS AZ ÁLTALÁNOS ADATOKRÓL

A kérdőívre 124-en válaszoltak. A kérdőívet interneten töltöttem ki: a Facebook internetes közösségi oldalán több csoport, oldal található, melynek a témája a Tanyaszínház.³ Ezekre az oldalakra, illetve csoportokba küldtem szét a kérdőíveket. Ezért a válaszadóknál a nem és az életkor arányát nem tudtam korrigálni. A kérdőívben zárt típusú kérdéseket alkalmaztam. Az utolsó kérdés volt csak nyílt típusú. Elsődleges forrásokat alkalmaztam. A rendezőkkel internetes interjút készítettem. A színészeknek szintén interjúszerű, többnyire nyílt típusú kérdéseket állítottam össze, majd interneten továbbítottam nekik. Az adatokat számítógépen rögzítettem, majd a Google formulával és a Microsoft Excel táblázat függvényeinek segítségével végeztem el a statisztikai elemzést.

A 124 válaszadóból 84 nő (68%) és 40 (32%) férfi volt.

A kérdőívben a kitöltők korát csoportosítottam. Czeglédi Sándor megállapította, hogy a trágár nyelvhasználat egyértelműen visszaszorul az életkor előrehaladtával, tehát körülbelül 16 és 25 éves kor között. A folyamatban nyilván szerepet játszanak a magasabb presztízsű iskolatípusban folytatott tanulmányok is (CZEGLÉDI 2002). Ez alapján a csoportosítást azért tartottam fontosnak, mivel az idősebb korosztály kevésbé toleráns az effajta kifejezések iránt. A csoportosítás 7 évtől indult: figyelembe vettem, hogy az internethasználathoz írástudás szükséges, így a fiatalabb korosztály csak kivételes esetben jöhet számításba. A másik szempont pedig az volt, hogy a *Pajzán históriák*

³ Az oldalak itt megtalálhatóak, de csak regisztráció és bejelentkezés után elérhetőek,
URL: <https://www.facebook.com/groups/270608266458352/?ref=ts&fref=ts>
<https://www.facebook.com/Tanyix?fref=ts>

eleve korhatáros, hat éven aluliak számára nem ajánlott. A trágár kifejezések miatt ugyanez érvényes az *Ilja prófétára* is, annak ellenére, hogy ez a plakáton nem volt feltüntetve.

A csoportosításnál életszakaszokat vettem figyelembe azért, hogy a véleményeket egyöntetűen tudjam elemezni. A 7–14 éves kor az általános iskola ideje, ebből a korosztályból egy válasz sem érkezett. A 15–19 évesek középiskolába járnak. 20–26 év között egyetemistákról és főiskolásokról vagy friss pályakezdekről beszélünk. 27 és 35 év között a legjellemzőbb a családalapítás. 36 és 45 év között ideális esetben többgyermekes családról beszélhetünk, ahol legalább az egyik szülő munkaviszonyban van (ez feltételezhető már abból is, hogy internetkapcsolatuk van), 46 és 55 között nagyszülők, középkorú nézők a kitöltők, 56 és 65 között korosodó, nyugdíj előtt állók a kitöltők, 65 feletti kitöltőm pedig szintén nem volt. Az 56 és 65 év közötti korosztálynál is mindössze egy ember töltötte ki a kérdőívet, így azoknál a kérdéseknél, ahol korosztályra lebontva vizsgáltam a válaszokat, ez a korosztály nem lehet reprezentatív.

A kérdőív internetes kitöltésének célja az volt, hogy minél több vajdasági település lakójához eljuthasson. Elutazni a településekre nem volt anyagi lehetőségem, ezért fordultam a világháló adta lehetőségekhez.

A kérdőív elemzésénél felfigyeltem, hogy külföldön – Németországban, Szegeden, Budapesten és Bécsben – élők is kitöltötték a kérdőívet. Ezenfelül ketten nem határolták be konkrétan a lakhelyüket: egy teljesen kihúzta a kérdést, egy pedig csak Vajdaságot tüntette fel (ők 1-1%-át teszik ki a kitöltőknek). A vajdasági kitöltők legnagyobb százaléka zentai (17%) és óbecsai (16%), ezenfelül érkeztek még válaszok Adárról (10%), Újvidékről (10%), Magyarokanizsáról (6%), Szabadkáról (6%), Temerinből (6%), Moholról (5%), Csókáról (2%), Martonosról (2%), Péterrévéről (2%), Topolyáról (2%), Bácsföldvárról (1%), Bácskertesről (1%), Felsőhegyről (1%), Kavillórról (1%), Kisoroszról (1%), Nagybecskerekéről (1%), Nagykikindáról (1%), Oromhegyesről (1%), Padérről (1%), Szentmihályról (1%), Törökkanizsáról (1%).

4.2. A KÉRDŐÍVBEN SZEREPLŐ KÉRDÉSEK ÉS EREDMÉNYEK

Milyen gyakran káromkods, használsz trágár kifejezést?

Tapasztalataim azt mutatják, hogy a trágárság és káromkodás az utóbbi időben egyre természetesebbé válik a fiatalok körében, és szép lassan beépül a hétköznapi kommunikációba. Az első kérdésem ezért eleve feltételezi a trágár kifejezések meglétét a beszédben. A kutatás eredménye ezt igazolja is, hiszen a 124 kitöltőből mindössze 3-an nem káromkodnak. Az egyéb

kategóriában a válaszadók kifejtették, hogy naponta többször is káromkodnak, szerintük mégsem jelenti ez azt, hogy a nyelvhasználatuk természetes része lenne.

Ez a kérdés azért volt fontos a Tanyaszínház szempontjából, hogy összehasonlítsam, hogy azok az emberek, akik beszédének része a káromkodás, és azok, akik egyáltalán nem káromkodnak, hogyan viszonyulnak az előadások nyelvezetéhez.

Érdekes volt megfigyelni, hogy a három kitöltő közül, akik nem káromkodnak (két férfi és egy nő) egy férfi egyáltalán nem ítélte el az előadások nyelvezetét. Nem irritálta ez a fajta beszéd, mivel indokoltnak tartotta abban a helyzetben. Sőt, az *Ilja prófétát* az utóbbi évek egyik legjobb Tanyaszínház-előadásának tartotta. A másik férfi nem tartotta elítélendőnek, közömbös volt iránta, de igénytelennek tartotta az előadásokat, míg a nő egyértelműen elhatárolódott az effajta nyelvezettől, elítélendőnek találta. Tehát azok körében, akik nem káromkodnak, a férfiak toleránsabbak a trágár kifejezésekre.

Milyen trágár kifejezéseket használsz a magánéletben?

A kérdést Dede Éva felosztása alapján állítottam össze (DEDE 2008). Hármas felosztását – a szótárakban durva, trágár minősítésű szavak és kifejezések, a durvaság idegen szóval, vagy teljesen más szóval való helyettesítése, enyhítés, valamint a körülírás és az utalások, azaz amikor a szellemesség a sértést jól-rosszul fedi – kibővíttem még egy negyedik lehetőséggel, mivel a Tanyaszínház előadásaiban a trágár kifejezések a humor forrásai is egyben. Dede Éva a humor kérdését a valódi trágár szavak alatt tárgyalta, viszont úgy gondolom, hogy nem csak a valódi trágár szavak lehetnek humorforrások, hanem a trágárság többi formája is kaphat ilyen vonulatot megfelelő szövegkörnyezetben és szituációban.

Legtöbbször a valódi trágár kifejezéseket használják. A hármas kategória kibővítése azzal nyert létjogosultságot, hogy a vicces trágár szavak megosztott második helyen állnak a trágár szavak helyettesítésével.

Az egyéb kategóriába több olyan válasz is érkezett, mely az enyhítéssel azonosítható, pl., hogy olyan enyhe trágár kifejezéseket használnak, mint a basszus vagy a rohadt életbe. Ezenkívül a szó elferdítése is megjelent, pl. a basztikuli, basszus, bakker, kaka szavakban.

Az egyik válaszadó a valódi trágár kifejezések és ezeknek a humoros mivoltát igazolta, mivel arra a kérdésre, hogy milyen trágár kifejezéseket használ, azt a választ adta, hogy az 1. és a 4. pont ötvözetét szokta használni.

És volt, aki azt is kifejtette, hogy mikor milyen kifejezést használ. Például valódi trágár kifejezéseket fölundultságból, cinizmust nagy társaság esetén és vicces kifejezéseket szűkebb társaságok esetében, de néha idegen szavakkal ékesítik mindezt.

Mennyire tartod elítélendőnek, károsnak a jelenséget?

A válaszokból kiderült, hogy a kitöltők többsége károsnak tartja ugyan a jelenséget, mégis tisztában van azzal a ténnyel, hogy megszokott dolog a trágárság. A válaszadók közül az egyéb kategóriában többen emelték ki a szövegkörnyezet fontosságát, tehát azt, hogy tisztában kell lenni vele, hogy mely beszédhelyzetekben megengedhető, és melyekben nem. Volt, aki a szövegkörnyezet mellett a trágárság esetenkénti szükségességére is kitért: a trágárság ugyan nem szép, de ha tudjuk, minek hol a helye, és ha betartjuk az alapvető illemszabályokat, talán elfogadható, sőt a hatáskeltés szempontjából esetenként szükséges is lehet. A legérdekesebb válasz mégis az volt, amikor az egyik kitöltő nem helyeselte a jelenséget. A válaszadó egyértelműen érzékeltette a válaszával, hogy a trágárság megítélése teljesen szubjektív, hiszen lehet valami helyénvaló attól, hogy nekünk nem tetszik vagy nem helyeseljük, s ugyanez érvényes fordítva is.

*Mennyire tartod elítélendőnek nyilvános helyeken a trágárságot
(pl. tévében, színházban)?*

A válaszok többségében ismét előfordult a szövegkörnyezet és a helyzet fontossága. Több válaszadó fejtette ki, hogy amennyiben megfelelő helyzetben, szövegkörnyezetben van, nem tartják elítélendőnek a trágár kifejezéseket, egyesek szükségesnek és indokoltak tartják, amennyiben a helyzet tényleg megkívánja a használatát. A nézők is felismerték, hogy ez az indok egyfelől a hitelesség lehet. Másfelől pedig a trágárság funkciója az, ami működtetheti ezt a jelenséget, tehát akkor fogadjuk el, ha van irodalmi-művészeti funkciója. A funkció mellett még egy fontos dolgot emeltek ki a kitöltők: amennyiben a trágárságnak funkciója van, nem zavaró, de ha önkényes, akkor igen. További két kulcsszót emelnék ki: az arányosságot és a hatáskeltést: nem mindegy, hogy milyen arányban szerepelnek a műsorban ezek a kifejezések. A nézők szerint a hatáskeltés miatt néha kell is, de nem minden mondatban. Tehát fontosnak tartják, hogy a trágárság ne legyen több, mint maga a mondanivaló.

Két negatív vélemény érkezett az egyéb kategóriába. Az egyik az illetet, az illendőség erényét említi, de nyilván a kitöltő is érzi, hogy maga az illendőség is igen képlékeny, szubjektív külső magatartás, ezért nem határolódott el teljesen a trágárságtól, mert úgy fogalmazott, hogy nem tartja illendőnek, de attól még végignézi a műsort. Ezenkívül még egy konkrét negatív vélemény érkezett: „Saját bizonyítvány. Semmi köze a kultúrához.” Attól, hogy ezek a kifejezések megmaradtak az ösztönös érzelmi-indulati világunk részeként, és nem szocializálódtak, vajon kijelenthetjük-e, hogy egyúttal kulturálatlanok is?

A trágárság verbális agresszióforma, amely olyan (pót)cselekvés, mely indulatokat vezet le. Az effajta megnyilatkozás nem akar szükségszerűen kárt okozni (KEGYESNÉ SZEKERES 2008).

Arra is kíváncsi voltam, hogy életkoronként hogyan vélekednek a nézők a nyilvános trágárságról. A legkevésbé a 36–45 évesek toleránsak. Őket követik a 20–26 és a 46–55 évesek. Lőkös Ildikó a *Trágár szavak a színpadon* című írásában megfogalmazta, hogy bizonyos ízlés szerint már a szakadt ruha, lepukkant konyha, durva történet sem való a „csodaszép, neobarokkos színház épületeibe” (LŐKÖS 2005: 24–25). A legelnézőbbek a 15–19 évesek. A trágár beszéd megnyilvánulása, mértéke az életkortól és a szocializációtól is függ. Közismert tény, hogy egyre inkább durvul a nyelvhasználat, s a grafikon is azt mutatja, hogy ilyen szempontból a fiatalok a leginkább elnézőek ezzel, ráadásul fogékonyak is rá.

Az Ilja próféta és a Pajzán históriák című darabban kinek a szájából voltak irritálóbbak a káromkodások?

Érdekes megfigyelni, hogy a 124 válaszadónak pontosan a fele vélekedett úgy, hogy senkitől nem volt irritáló ezeket a kifejezéseket hallani. Ugyanakkor a megkérdezett nézők 34%-át egyformán irritálta mindkét nem trágár beszéde.

A másik izgalmas dolog viszont az, hogy míg a férfiak szájából mindössze egy ember szerint volt bosszantó a trágárság, addig a nők 14%-kal vezetnek. A nézők szerint tehát a színész neve a trágárság szempontjából korántsem mindegy, a színésznők szájából sokkal sértőbb egy-egy ilyen kifejezést használni, mint a férfiakéból. A társadalom és a férfiszerep is elfogadhatóbbá teszi az effajta beszédet. Ez fakadhat abból a sztereotípiából is, miszerint a férfiak több mindent megengedhetnek maguknak, verbálisan is jobban kifejezhetik az erejüket, hiszen, ha ugyanez egy nő szájából hangzik el, előbb találjuk primitívnek, kulturálatlannak, mintsem erősnek (HEGYI 2011).

Az egyéb kategóriához két különvélemény érkezett. Az egyik az volt, hogy ahol megkívánta a történet, elfogadta a kitöltő, de egyébként senkitől sem jó hallani a káromkodást. A másik pedig az, hogy az illető tanyán született, kis faluban nevelkedett, nem használtak a környezetében trágár, a szexuális életre utaló szavakat minden második mondatban. Az utóbbi véleményformáló tehát tulajdonképpen azok táborába tartozik, akik senki szájából nem tartják elfogadhatónak ezeket a szavakat, s ezt meg is indokolta (megjegyzés: a kitöltő nem adta meg a lakóhelyét a kérdőív elején, csupán Vajdaságot jelölte meg).

A két előadás közül melyik volt a bosszantóbb, bántóbb?

A kérdés elsősorban azért vált problematikussá, mivel a válaszadók többsége (44%) az egyéb kategóriához írt véleményt, nem választott a megadott lehetőségek közül. A kérdés két dolog miatt nem volt releváns: egyrészt

mert sokan csak az egyik előadást látták, így nem tudták megválaszolni a kérdést, másrészt viszont sokan egyik előadást sem találták bántónak vagy bosszantónak.

Az Ilja prófétában és a Pajzán históriákban elhangzó káromkodások milyen hatással voltak a vajdasági közösségi életre?

A kérdésre több válasz volt adható. Legtöbben nem érezték, hogy különösebb hatást gyakorolna a két előadás nyelvezete a közönségre, sokan viszont a trágárságot a gyerekekre tett negatív ráhatásnak élték meg. Olyan jelzőket használtak még a kitöltők, mint a megalázó, és ezt azzal indokolták, hogy akkor is káromkodtak a színészek, amikor az átlagember nem, tehát humorforrásként használták. Azért látják megalázónak ezt a nézők, mert úgy gondolják, hogy az előadás készítői azt hitték, hogy a finomabb humort nem értené a közönség. További jelző az öncélú volt. Többen becsmélőnek és a színházra nézve tekintélycsorbítóknak találták ezt a nyelvezetet. Volt, aki kiemelte, hogy rávilágít a mindennapjaink nyelvhasználatára, tehát a véleményformálók közül ellenvélemény is akadt: „Megmozgatta azoknak a kispolgároknak az életét, akik nem a saját dolgukkal törődnek, kell nekik valami, amin csámcsogni lehet.” A humor ismét helyet kapott a válaszadók körében, a többség viccesnek találta, főleg a *Pajzán históriákban* elhangzottakat, hiszen a nem hétköznapi káromkodások megnevettették a közönséget.

Ismét elkészítettem a kérdés korcsoportokra lebontott diagramját. Szembetűnő, hogy leginkább a 36 és 45 év közöttiek szerint volt negatív hatással a két előadás nyelvezete a közösségi életünkre. Nem csak a gyermekekre, hanem a közösségre is.

A Tanyaszínház Ilja próféta című előadásában a trágár szavak a következők váltották ki belőlem

A kérdésnél több válasz is adható volt. A többséget egyértelműen nem bántotta az *Ilja próféta* nyelvezete: 34% tartotta indokoltnak az adott helyzetben a trágár kifejezéseket. Az egyéb kategóriában egy válaszadó erre magyarázatot is adott, miszerint neki fel se tűntek ezek a kifejezések, mert olyanokat használtak, melyek a mindennapokra is jellemzők a köznyelvben, és minél emberközelebb egy darab, annál jobb és élvezhetőbb. Volt azonban olyan is, aki nem minden helyzetben tartotta indokoltnak, és aki egyszerűen csak elgondolkodtatónak érezte ezt a nyelvezetet.

A válaszadók többségénél az első és második válasz kombinációja érkezett (viccesnek találtam, szórakoztam rajta és nem bántott, mert indokoltnak tartottam abban a helyzetben), valamint a következő válaszkombináció

volt még populáris: egy idő után kicsit irritált, dühös lettem, de végignézem az előadást.

Az életkori lebontásnál egyértelműen kitűnik, hogy a 15–19 évesek fogták fel a leghumorosabban a trágárságot. Ők és a 27–35 év közötti nézők voltak a legtoleránsabbak az *Ilja próféta* nyelvezete iránt. Ismételten a 36 és 45 év közöttiek tűrik meg legkevésbé ezt a magatartást.

Milyen trágár kifejezések irritáltak az Ilja prófétában?

A felosztást Dede Éva felosztása alapján készítettem el (DEDE 2008). A válaszokból egyértelműen kiderül, hogy a legtöbben humorként értelmezték. A káromkodás és a humor kapcsolatát az egyik válaszadó úgy látja, hogy a káromkodás önmagában nem humorforrás, nagyon olcsó az a vicc, amit kizárólag ezzel akarnak eladni, ez viszont nem volt igaz egyik előadásra sem. Második helyre a valódi trágár kifejezések kerültek. Ez egyrészt azért érdekes, mert a válaszadók többsége arra a kérdésre, hogy Milyen trágár kifejezéseket használ az magánéletben?, szintén a valódi trágár kifejezéseket említette. Ilyen szempontból, amit használnak, az is irritálja őket. Ez azért hathat paradoxonnak, mert ha valami irritálja az embert, akkor azt igyekszik elkerülni. Már Arisztotelész megfogalmazta, hogy az ember társas lény, ezért arra törekszik, hogy megfeleljen annak a közösségnek, amelyben él. Talán ez az a megfelelési kényszer, ami ezt a paradoxont is szülte.

Az egyéb kategóriában két válaszadó is nem magában a trágár kifejezésekben találta a kivetnivalót, hanem ezeknek a gyakoriságában.

Az Ilja prófétában mi volt a legdühítőbb, legirritálóbb?

124 kitöltő közül 61-et nem dühítette és nem irritálta az előadás egyik momentuma sem. 23% viszont a trágár kifejezések gyakori használatát jelölte meg. A vallási témakör mindössze 18 embert zavart.

A legérdekesebb választ az egyik válaszadó fogalmazta meg: semmi nem dühítette vagy irritálta, inkább untatta a sok káromkodás. A folyamatos trágár szavak ismételtetése valóban okozhat egyfajta monotonitást. Egyik válaszadó viszont egyértelműen a közönség hozzáállását minősítette azzal, hogy kifejtette, ez a felháborodás nem más, mint a közönség és a kritika álszentsége.

Az előadás minősítése egy helyen egyáltalán nem volt releváns: „Az dühített a legjobban, hogy rossz és igénytelen volt az előadás, mert ebből azt éreztem, hogy engem néznek hülyének az alkotók.” Az előadás minőségét nem határozhatja meg az, hogy az alkotónak milyen személyes szándékai vannak a néző irányában. Amint már kitértem erre: ha valami nem tetszik, nem biztos, hogy rossz

is. Véleményt formálni jogunk van, de vajon lehet-e minősíteni személyes felindultságból?! A világban működő jelenlegi vizuális kultúra hatása akkora, hogy az ember szinte észre sem veszi, hogy már korántsem annyira befogadó a kritikai gondolkodásra, mint azelőtt. Erre Nagypál Gábor, a darab rendezője is rávilágított: „Sem az alkotó, sem a néző jogát a saját véleményéhez nem lehet elvitatni. Más kérdés, hogy mennyire vagyunk nyitottak egymás véleményére (alkotó-befogadó relációban), illetve mennyire vagyunk hajlandóak/képesek a differenciált gondolkodásra. A színháznak fontos feladata ez utóbbi fejlesztése is.”

A Tanyaszínház Pajzán históriák című előadásában a trágár szavak a következőt váltották ki belőlem

A *Pajzán históriák* esetében is ugyanazt láthatjuk, mint az *Ilja próféta* esetében. Többségben vannak azok, akik humorforrásként kezelték a trágárságot, és indokoltak tartották. Az egyik hozzászóló kifejtette, hogy azért nem váltott ki belőle semmit, mert gyűjtött anyagról van szó. Lénárd Róbert Háy János *A nyelv diktátuma* című tanulmánya (HÁY 2006) kapcsán úgy reflektált erre, hogy Burány Béla nem író, hanem gyűjtő. Mindent, amit lejegyzett, névvel, helységnévvel hivatkozott. Nincsenek titkok, tudjuk, kitől gyűjtött és mikor. Háy remekül mondja: a pornográfia és a trágárság nem az, amit elsőre annak hiszünk. Az onanizáló művészet, az öncélú fröcsögés trágár. Egy szociális közeg jellemzése, egy indulat nyelvi megerősítése nem az.

A nyelvi kreativitás sok mindenre képes: szórakoztathat is. Ezt a példát láthatjuk a *Pajzán históriákban*: amikor egy beszédhelyzetben a tudásunk szerint egyértelműen káromkodás következhetne, de az elmarad. Ez meglepetést okoz, feszültséget kelt bennünk, majd csattan, mint egy jó tréfa. A káromkodás helyett ilyenkor egy teljesen szokatlan, sőt akár értelmetlennek tűnő kifejezést hallunk. Olyat, ami egyáltalán nem felel meg az akkori elvárásunknak (DÉVA 2010).

A *Pajzán históriákra* többnyire jól reagált a közönség. A 36–45 év közöttiek voltak a legközömbösebbek. A többi korosztály többnyire humorosan fogta fel a nyelvezetet.

Milyen trágár kifejezések irritáltak a Pajzán históriákban?

A kérdésnél ismételten ugyanazt láthatjuk, mint amit az *Ilja prófétánál* is. Nem tartották irritálónak a *Pajzán históriákat*, hiszen a kurva anyád kétszer hangzik el, a többi nem tekinthető trágárnak, egyértelmű népi szófordulatok.

A Pajzán históriákban mi volt a legdühítőbb, legirritálóbb?

A kitöltők ennél a kérdésnél értettek leginkább egyet: nem dühítette őket semmi. A véleményformálók leginkább a különböző társadalmi tabukra hívták fel a figyelmet, mondván, hogy ezeknek a feszegetése dühítette őket a legjobban: ilyenek voltak az istenkáromló szövegrészek, a homoszexualitáshoz való hozzáállás stb. Volt, aki egyszerűen csak a darabválasztással nem értett egyet, és volt, aki hosszúnak tartotta az előadást. A darab rendezője úgy nyilatkozott erről, miszerint a színház problematizál, hiszen konfliktusműfaj, a konfliktus pedig legtöbbször manapság nem a szentség és a profánság, nem az isteni és az emberi akarat között nyilvánul meg, hanem érdekek és célcsoportok, egymásnak feszülő emberi akaratok mentén. Az egymásnak feszülő emberi akaratok meg a legtöbbször azzal járnak, hogy sértéseket, trágárságokat vágunk egymás fejébe.

ÖSSZEGZÉS

Összességében a 36 és 45 év közötti korosztály áll a legkritikusabban ehhez a nyelvezethez, és általában a valódi trágár szavak azok, amelyek megbotránkoztatják az embereket.

A szépirodalom a múlt század utolsó harmadáig alig használta a trágár szavakat. Az újabb művekből viszont csak úgy dől a trágárság. A magyar színpadi trágárság Spiró György *Csirkefej* című színdarabjával kezdődött, mely hatalmas vihart indukált (BENCÉDY 2010).

Mennyire lehet tehát művészi ma a trágárság? Azzal tisztában vagyunk, hogy káromkodni csúnya dolog. A színházi trágárság védelmére viszont hozhatunk művészetelméleti érveket: a mimézis fogalmát Platón, majd Arisztotelész nyomán használjuk, és egyszerűen a valóság művészi utánzását jelenti. Ha tehát a való világban (majdnem) mindenki káromkodik, akkor elméletileg ugyanennek kellene történnie a színpadon is (SOMFAI 2010). Elméletileg. A gyakorlatban viszont ha ez megtörténik, akkor megosztódik a közönség. A felmérésből kitűnik, hogy a közönség többségének nem magával a trágársággal van baja, hanem annak mennyiségével és indokolatlanságával. Az indokolatlanság érzése pedig következhet abból, hogy a trágár nyelvezettel közölt információ elvész, maga a szándék nem jut el a közönségig. Ez két okra vezethető vissza: egyrészt a rendezéshez, tehát ha a rendező ténylegesen nem jól nyúl ezekhez az eszközökhöz, és mesterkéltté válik az egész darab, másrészt ahhoz, hogy a Tanyaszínház közönsége jórészt nem azokból áll össze, akik folyamatos színházlátogatók, így nem tudnak haladni a színházi korrallal, mert lássuk be, a

modernizáció, sőt már a posztmodernizáció nem csak a technikában dönt le határokat, hanem életünk minden részében, így a színházban is: az más dolog, hogy mit követünk és mit nem. Ha egy nézőnek több színházi élményben van része, akkor befogadóbbá válik a különböző kifejezési formákra, módozatokra, színházi fogásokra. Önmagában mindkét előadásban teljesen helyénvalóak voltak a trágár kifejezések. Karakterteremtő funkciójuk volt, viszont hogy egyik kitöltőmet idézzem: „Nem (lett volna) szabad szem elől téveszteni, hogy milyen közönségnek készül a darab.”

Ha átgondoljuk a Tanyaszínház missziójának lényegét – elvinni azokba a falvakba, településekre a színház intézményét, ahol nincs lehetőség ilyen jellegű kultúreseményeken részt venni – akkor valóban értékközvetítést várnánk el attól az intézménytől, amely ezt magára vállalta. Másfelől viszont a 21. században a szépség, az esztétika, az értékközvetítés fogalma átalakult. Ebben a korban nem elég, ha a színpadon valaki hiteles, szép és jó karaktert alakít. Nem elég, hiszen ezt a kort a kreativitás jellemzi. S ha az emberek arra kapják fel a fejüket, hogy a trágárság túlzottan jelen van a színpadon, ha ez mozgatja meg az embereket, vitát generál, beszélnek róla, akkor teszük indokolttá annak használatát. A színház nem csak esztétikai funkcióval bír, és még csak nem is ez az elsődleges szempontja. A színház gondolkodtatni akar.

Vajon van-e ezekre az ellenérzésekre megoldás? Van: a közönségtalálkozó, azaz az a beszélgetés, ahol a néző elmondhatja, hogy mi a véleménye, kérdéseket tehet fel, a színész pedig válaszolhat rájuk (szándékosan nem rendezőt írtam, hiszen a színésszel ellentétben, a rendező a bemutató után nem szerves része az előadásnak). Sőt, akár közös nevezőre is juthatnak (SOMFAI 2010). Hogy ez a Tanyaszínház esetében kivitelezhető-e, az egy másik kérdés. Talán nem a turné összes állomásán, de néhány településen akár megoldható is lenne.

IRODALOM

- DEDE Éva 2008. Nyilvánosság, (nyelvi) durvaság és viccek a Fábry Show-ban. = *Az agresszió kutatásról interdiszciplináris keretben*. Szerk. ZIMÁNYI Árpád. EKF Líceum Kiadó, Eger
- HÁY János 2006. A nyelv diktátuma. = *Színház*, 39. évfolyam, 7. szám, 2006. július, 24–25.
- KEGYESNÉ SZEKERES Erika 2008. Verbális agresszió és nemi sztereotípiák. = *Az agresszió kutatásról interdiszciplináris keretben*. Szerk. ZIMÁNYI Árpád. EKF Líceum Kiadó, Eger, 62.
- KISS Csaba 2006. Miért épp? = *Színház*, 39. évfolyam, 7. szám, 2006. július, 22–24.
- LŐKÖS Ildikó 2005. Trágár szavak a színpadon. = *Kritika*, 34. évfolyam, 9. szám, 24–25.
- BURÁNY Béla 2007. *Mé piros a gólya csőre*. Timp Kiadó, Budapest, 5.

INTERNETES IRODALOM

- BENCÉDY József 2010. Durvaság, trágárság. = *Könyv és Nevelés*. XII. évfolyam, 2010/2. szám, Letöltve: 2015. április 3. URL: http://olvasas.opkm.hu/portal/felso_menusor/konyv_es_neveles/durvasag_tragarsag.
- BOHÁCS Krisztina 2003. Tetten ért szavak. Online: *Hetek.hu*. Letöltve: 2015. április 3. URL: http://www.hetek.hu/hatter/200308/tetten_ert_szavak
- CZEGLÉDI Sándor 2002. Az ifjúsági nyelv szóhasználati jellegzetességei egy veszprémi felmérés tükrében. *Nyelv és Tudomány*. Letöltve: 2015. április 3. URL: <http://www.nytud.hu/pp/czegledi.html>
- DÉVA (2010): Anyázás, istenkáromlás, szitkok és átkok. *Nyelv és Tudomány*. Letöltve: 2015. április 3. URL: <http://www.nyest.hu/hirek/anyazas-istenkaromlas-szitkok-es-atkok>
- HEGYI Kitti 2011. *Káromkodás (trágárság) mint nyelvi tabu. BA-záródolgozat*. Letöltve: 2015. április 3. URL: http://mnytud.arts.unideb.hu/szakedolgozat/1687/hegyi_k_1687.pdf
- SOMFAI Barbara 2010. Menő a trágárság a magyar színpadon? *Nyelv és Tudomány*. Letöltve: 2015. április 3. URL: <http://www.nyest.hu/hirek/meno-a-tragarsag-a-magyar-szinpaddon>

Indecent Language in the Plays of Tanyaszínház in 2013/2014

In the past two years, the plays of Tanyaszínház – *Ilja próféta* (Prophet Ilja) in 2013 and *Pajzán históriák* (Blithesome Histories) 2014 – have created great resentment and outrage with their language. Based on theoretical foundations, the author studies the appearance of indecent and obscene expressions not only in language use but also in public and on stage. The study also observes the private opinions of the two directors, Gábor Nagypál and Róbert Lénárd, as well as the views of the actors acting in the plays, regarding the feedback on indecent expressions. Furthermore, a questionnaire survey was conducted on the reasons for the public outrage in Vojvodina, giving a final conclusion suggesting meetings between audiences and theatre artists.

Key words: Tanyaszínház, Ilja próféta, Pajzán históriák, indecent and obscene language, Nagypál Gábor, Lénárd Róbert, humour, justification on the stage, proportionality, creating impression, vernacular, outrage

Skaredni izrazi u predstavama Salaškog pozorišta (Tanyaszínház) iz 2013. i 2014. godine

U zadnje dve godine predstave Salaškog pozorišta – Prorok Ilija (*Ilja próféta*) 2013. i Pikantne pripovesti (*Pajzán históriák*) 2014. – svojim jezičkim izražavanjem su izazvali veliki revolt i antipatiju. Autorka sa teorijske platforme posmatra prisutnost skarednih i opscenih izraza ne samo u jezičkoj upotrebi, već i njihovo pojavljivanje u javnosti i na pozorišnoj sceni. Studija se osvrće i na lično mišljenje dva režisera, Gabora Nađpala i Roberta Lenarda, odnosno glumaca

koji igraju u pomenutim predstavama povodom tematskog izbora, skarednosti i negativnih refleksija. Osim toga, pomoću istraživanja putem onlajn upitnika autora pokušava da otkrije i razloge revolta vojvodanske publike, te pronalazeći ih pruža rešenje za formiranje susreta publike sa učešćem pozorišnih stvaralaca i gledalaca.

Cljučne reči: Salaško pozorište, Prorok Ilija, Pikantne pripovesti, opsceni i skaredni jezičko izražavanje, Gabor Nađpal, Robert Lenard, humor, osnovanost na sceni, podsticaj na razmišljanje, proporcionalnost, izazivanje efekta, standardni jezik, revolt

Beérkezés időpontja: 2015. 04. 04.

Közlésre elfogadva: 2015. 04. 30.